ТЕЈМУР
ЕЛЧИН
ГУЛАГ АСЫН
ДАНЫШЫМ

АЗӘРБАЈЧАН
УШАГ ВӘ ҝӘНҷЛӘР
ӘДӘБИЈЈАТЫ НӘШРИЈЈАТЫ
БАКЫ — 1959

894.362-1
Е53
1959
553

ТЕЖМУР ЕЛЧИН

ГУЛАГ АСЫН ДАНЫШЫМ

ПОЕМАЛАР

20759
21912

Рәссамы Н. Ахундов

ГАР ГЫЗ

Көј мешәнин кәнарында
Бир одунчу јашајарды.
Бир өзүјдү, бир гарысы,
Нә оғлу, нә гызы варды.
Дәрд ичиндә кечә-күндүз
Вурурдулар өмрү баша.
Гоча дөзмүр гарысынын
Көзләриндән ахан јаша,
Һеј аһ чәкир, дүшүнүрдү:
— Бир оғлумуз, ја гызымыз

Олса иди әкәр бизим,
Гыш кедәрди, јаз оларды
Бағчасында өмрүмүзүн.

Пајыз кечди. Кирди сәрт гыш,
Бирдән дүшдү бәрк соjуглар.
Дүз ики күн дајанмадан
Јағды, јери бүрүдү гар.
Үчүнчү күн ара верди,
Гар дајанды, кәсди күләк.
Булудларын арасындан
Күнәш чыхды үркәк-үркәк.
Бир һәјәтдә үч-дөрд ушаг
Гардан адам дүзәлдирди
Бу нәғмәни охуjараг:

Јенә кирди гыш,
Ағарды һәр јан,
Чајларын суjу
Донду шахтадан.
Кәлин, ушаглар!
Кәтирин хизәк!
Гар үстүндә биз
Сүрүшәк, кәзәк.

Ушаглара һеj доjунча
Пәнчәрәдән бахды гоча,
Ушаглығы дүшдү јада:
Күн көрмәди бу дүнjада,
Бүтүн өмрү кечди гара.
Бахды, бахды ушаглара
Гоча деди гарысына:

— Дур, биз дә бир чыхаг чөлә,
Кечәр дөвран, галмаз белә.
Фикр еләмә, дур, дур кедәк!
Дарыхырам комада тәк.
— Нә сөзүм вар, кедәк!—деди,
Гары галын күркү кejди
Гоча илә чыхды чөлә,
Деди она күлә-күлә:
— Кәл бостана кедәк, гоча,
Донса да әл-ајағымыз,
Кедиб гардан дүзәлдәрик
Өзүмүзә гәшәнк бир гыз.
Разы олду гоча буна,
Гары илә јаваш-јаваш,
Дүз бостана кетди бирбаш.
Гардан һejкәл дүзәлтдиләр,
Ајаг вә әл дүзәлтдиләр.
Еһтиjатла гоча, гары,
Дона-дона бармаглары
Һejкәлә баш гајырдылар,
Гәшәнк көз, гаш гајырдылар,
Дүзәлтдиләр бурун, ағыз,
Ад вердиләр она: Гар гыз.

Гар гыз бирдән күлүмсәди,
Тез тәрпәтди әл-голуну,
Көз кәздирди әтрафына.
Гары, гоча көрчәк буну
Өзләрини итирдиләр.
Бир аз сонра үрәкләниб

Гызы евә кәтирдиләр.
О күндән дә гочаларын
Көзләринә ишыг кәлди,
Онларын бош дахмасына
Көзәллик, јарашыг кәлди.
Инди евин һәр ишини
Көрүрдү бу Гар гыз өзү,
Кәндин чох-чох евләриндә
Дејилирди онун сөзү.
Гар гыз һәр күн су дашыјыр,
Гочалара чај гојурду.
Картоф соjур, тикиш тикир,
Сәлигәјлә габ јуjурду.
Дост олмушду Гар гыз илә

Кәндин бүтүн ушаглары,
Гарыкүлдән кәсилмирди
Бир күн белә ајаглары.

Кечди күнләр, кечди ајлар,
Гыш өтүшдү, баһар кәлди;
Гар әриди, дашды чајлар,
Шырыл-шырыл сулар кәлди.
Тез боj атды бизим Гар гыз,
Гыш күнүндән јадикар гыз.
Вардан, јохдан чыхды гары
Бәзәмәкчүн бу тәк гызы,
Бүтүн кәндин севимлиси
Бизим гочаг, көјчәк гызы.
Палтарлары ипәкдәнди,
Чәкмәләри аг тумачдан.
Бәзәjирди сачларыны
Бағладығы атлаз гајтан.
Ахтарсајдыг Гар гыз кими
Ағыллы гыз тапылмазды,
Јер үзүндә она охшар
Көзәл гызлар јәгин азды...
Нә фајдасы?! О горхурду
Гыздырдыгча күнәш јери,
Әритдикчә бузу, гары,
Титрәjирди кирпикләри,
Ахыдырды көз јашлары.
Гызы гәмли көрән кими
Гары ондан сорушурду:
— Гызым, гысма үрәjини.

Дәрдин алым, даныш мәнә
Ким дәjибдир, де, хәтринә?!
— Һеч кәс, ана, һеч кәс, һеч кәс!..
— Бир де көрүм нә олуб бәс?!
Ач сиррини, даныш, де сән
Нијә белә дәрд чәкирсән?
Чаваб вермир суала гыз,
Кедирди мин хәjала гыз.
Гызыл күнәш батан заман,
Булудларда jатан заман
Гар гыз күлүр, севинирди,
Ачылырды гашгабағы,
Унудурду ағламағы.

Кечиб кетди көзәл баһар,
Кәлди исти jаj күнләри.

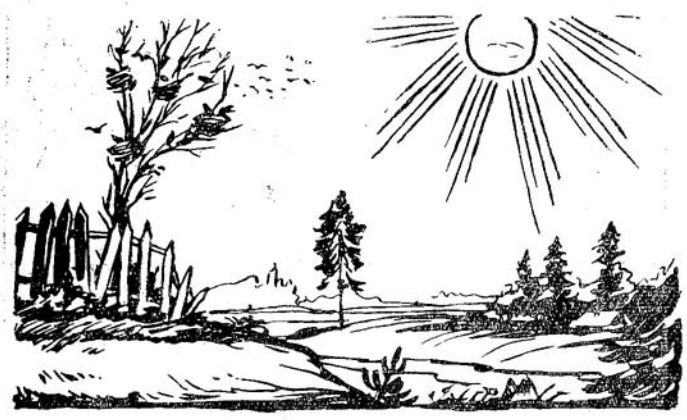

Чох ағачлар бәһәр верди
Гыздырдыгча күнәш jери,
Анчаг дәрдә батды Гар гыз,
Күнү евдә кечди jалгыз.
Бә'зән сәһәр, күн чыхан тәк
О гачырды тез бостана,
Үз тутурду ал күнәшә
Jалварырды jана-jана:
Күчлү күнәш,
Күчлү күнәш!
Әритмәсән
Мәни әкәр,
Атам, анам
Чәкмәз кәдәр,

Јалварырам
Сәнә, күнәш!
Рәһмин кәлсин
Мәнә, күнәш!
Учалан тәк күнәш көјә,
Тез гачырды Гар гыз евә.

Бир күн галыб комада тәк
Гар гыз чораб тохујурду.
Өјрәндији бир маһныны
Һәзин-һәзин охујурду.

Дарыхырды, дәрди азмы?—
Нә кәлән вар, нә бир кедән.
Достлары да көрүнмүрләр.
Унутмушлар ону нәдән?
Бир дәстә гыз күлә-күлә
Кәлиб бу вахт Гар гызкилә
Сөзләдиләр:—Гар гыз! Гар гыз!..
Дур, кедирик мешәјә биз.
Орда чохлу көбәләк вар,
Көзләјирләр јолумузу
Бол мејвәли көј ағачлар,
Кәл, кәл кедәк бизимлә сән,
Кери галма дәстәмиздән!
— Бу күн јохдур һалым, гызлар!
Гојун евдә галым, гызлар.
Күн әридәр бирдән мәни...
— Јајлығыны бағла кедәк,
Кәзәк бизим көј мешәни,
Јығаг мејвә, аг көбәләк,
Дәстә тутаг чичәкләрдән,
Тәк отурма комада сән!
Достларына ширин диллә
Гар гыз чаваб верди белә:
— Гој сојуглар дүшсүн бир аз,
Гонаг кәлсин шахта, ајаз,
Онда кедиб кәзәрик биз,
Сыхылмаз һеч үрәјимиз...
Бу сөзләрә күлдү гызлар:
— Гар гыз, гышын бир јери вар,
Јазын, јајын башга јери.

Бир дә демә бу сөзләри.
Гышда һәр вахт гылынч кими
Ачлыг, сојуг гырыр бизи,
Јазда, јајда дүзәлдирик
Бир балача өзүмүзү.
Гар гызын аг јанаглары
Гызармышды. Елә бу ан
Кириб евә бизим гары
Әјләшдирди гонаглары:
— Хеjирдирми, гызлар, jенә?
Кәзмәjәми кедирсиниз?
— Истәjирик кедәк бу күн
Гар гыз илә мешәjә биз.
Разы олмур, дејир јајда,
Истиләрдә кәзмәк олмаз!

— Јох, јох, гызым, будур гајда:
Һәр ил гонаг кәләндә јаз
Чыхар һамы чөлә, даға,
Мејвә, чичәк топламаға.
Јај олмаса галарыг ач,
Оларыг һәр шеjә мөһтач,
Одур бизи доландыран,
Гоча анан сәнә гурбан.
Кәндимизин гајдасыдыр
Јазда, јајда сеjрә чыхмаг,
Јахындакы мешәликдән
Мејвә дәрмәк, чичәк јығмаг.
Ев-ешиjим, варым-јохум,
Галма евдә, сән дә кет кәз!
Гызлар! Она сиз көз олун,

20759

М. Ф. Ахундов адына
Азәрбајчан Республика
КИТАБХАНАСЫ

Билин, онсуз јухум кәлмәз...
Гар гыз даһа данышмады,
Көз јашыны силә-силә
Гучаглашды гары илә.
— Јолларыныз олсун ајдын,
Кедин, гызлар, тез гајыдын!

Галын мешә, булудлара
Дәјир ағачлар,
Јашыл көјнәк кејинмишдир
Дағлар, јамачлар.
Мешә јолу... кедир гызлар
Бә'зән дурараг,
Арабир дә гушлар кими
Чәһ-чәһ вурараг.
Әлләриндә дәстә-дәстә
Әлван күл-чичәк,
Һәр биринин сәбәтиндә
Хејли көбәләк.
Көлкәликлә кедир Гар гыз,
Горхур күнәшдән.
(Билирсиниз: о чәкинир
Оддан, атәшдән.)
Бир аз сонра мешәдәки
Кичик бир чајын
Саһилинә топлашырлар
Балача гызлар.
Күн батса да тәләсән јох,
Һамы архајын,
Охумаға нә чох ширин,
Көзәл нәғмә вар.

Гар гыз јенә фикрә кетмиш,
Хәјалында гыш,
Ајағыны сојунараг
Суја салламыш.
Күнәш батыр, јашыл мешә
Сәссиз-сәмирсиз...
Бир гыз дејир:—Ахшам олду,
Бәс нејләјәк биз?!
— Тонгал басаг, ишығына
Мешә ојансын!

Маһны, дејәк, тонгалымыз
Даһа кур јансын!..
Тонгал јаныр,
Аловланыр.
Јазыг-јазыг бахыр Гар гыз
Дуруб кәнарда,
Ојнамағы арзулајыр
Шахтада, гарда.
Надинч гызлар атылдыгча
Јанан очагдан.
Горху дүшмүш үрәјинә
Онун бајагдан.
— Гар гыз, горхма, кәл сән дә бир
Атыл тонгалы!
Көрүн нечә дәјишилди
Гар гызын һалы!..
Достларынын сөзләриндән
Тутулду Гар гыз.
Үрәкләниб од үстүндән
Атылды Гар гыз.
Тонгал ону гучағына
Алыб кизләди.
Бир аз јана чәкиләрәк
Һамы көзләди.
Сонра кичик, бир ағ булуд
Галхдыгча галхды,
Бизим гызлар һејрәт едиб
Далынча бахды.
Бухар олду белә, Гар гыз
Учду көјләрә,

Бир күн јенә о, гар олуб
Гоначаг јерә.

Ахшам олмуш, бүтүн кәнддә
Јаныр ишыглар,
Гочаларын үрәјиндә
Бөјүк интизар.
Көрүндүкчә дахмачыгдан
Мешә јоллары,
«Гар гыз» дејиб јол көзләјир
Гочајла гары.

ПЕКИН ЗӘНКИ

ПРОЛОГ

Дејирләр ки, та гәдимдән
Бир зәнк галмыш Пекиндә.
Дејирләр ки, чох әзиздир.
Мүгәддәсдир о, Чиндә.
Гучагламыш дөврәсини
Әждаһалы нахышлар.
Гәдим зәнкә кар етмәмиш
Сәрт күләкләр, јағышлар.

Бөјүк Чиндә,
Ел ичиндә
Пекин зәнки һаггында вар
Әфсанәләр, нағыллар.

I

Јүз-јүз илләр бундан габаг,
Бир јај сәһәри
Бөјүк Чинин һөкмдары
Чыхмышды ова.
Архасынча јеријирди
Мин-мин әскәри;
Елә бил ки, көзләјирди
Онлары дава.
Јол кетдикчә кишнәјирди
Арабир атлар.
Һәр тәрәфдә адам боју
Галхмышды отлар.
Ојанырды јухусундан
Гушлар, бөчәкләр,
Меһ әсдикчә титрәширди
Күлләр, чичәкләр...
Лап габагда көј тәпәләр
Көрүндү бирдән,
Санки үфүг јашыл дона
Бүрүндү бирдән.
Император нә көрдүсә
Чапды дөрднала,
Чох кечмәди ат белиндә

Чыхды бир јала.
Әтрафына нәзәр салды,
Чошду, бағырды,
Вәзирини, вәкилини
Ора чағырды.
Деди:—Сизә әмр едирәм,
Кәрәк чинлиләр
Кечә-күндүз бурда тиксин
Тәзә бир шәһәр!
Бөјүклүкдә, көзәллikдә
Олмасын тајы!
Һәр бахышы јада салсын,
Күнәши, ајы!
Јер үзүнүн усталары
Јығылсын бура!
Бүтүн аләм һејран галсын
Бу вурһавура!..

Күнләр кечди, ајлар өтдү,
Доланды илләр,
Бөјүк бир чај саһилиндә
Тикилди шәһәр.
Император фәрман верди
Тәзә сарајдан,
Һәр тәрәфә чар чәкдирди,
Көндәрди е'лан:
«Бура шимал пајтахтымдыр,
Гој һамы билсин.
Индән белә бу шәһәрә
Пекин дејилсин».

II

Чох кечмәди басғын етди
Дүшмәнләр Чинә,
Диван тутду јаделлиләр
Көзәл Пекинә.
Дағыдылды, јандырылды
Бөјүк биналар,
Көрпәләрдән ајры дүшдү
Јазыг аналар.
Чаванлары әсир тутуб
Апарды дүшмән,
Санки Чинин үрәјини
Гопарды дүшмән.
Јад әлләрдән гуртармагчын
Дөвләти, вары,
Кечә-күндүз дәрд еләди
Чин һөкмдары.
Чох дүшүндү, чох дашынды,
Горхудан әсди,
Әмр еләди: «Өз јериндә
Салынсын Пекин,
Дөрд тәрәфдән сәдд ичинә
Алынсын Пекин».
Јенә күнләр, ајлар өтдү,
Доланды илләр,
Һәмин јердә бөјүк шәһәр
Салды чинлиләр.
Император тез унутду
Олуб кечәни,

Тез унутду фүрсәт күдән
Гары дүшмәни...
Бир күн јенә ова чыхды
Гошунла биркә,
Кәлиб Јантсзы саһилиндә
Салды дүшәркә,
Гуш үркүтдү, чүјүр говду,
Марал овлады,
Кәндлиләри мин јаланла
Сојду, товлады.
Әлдән јерә гојмады һеч
О пијаләни,
Ешитмәди көјә галхан
Аһы, наләни...

Дүшмән фүрсәт көзләјәрәк
Зүлмәт бир кечә,
Кечди Чинин сәрһәддини,
Кечди кизличә.
Хәбәр тутуб ајылынча
Чин һөкмдары,
Гошун илә узун јолу
Единчә јары.
Чох шәһәрләр, чохлу кәндләр
Јанды, таланды,
Јенә Пекин—Чин көзәли
Ода галанды.

III

Хејли вахтдыр сојумушдур
Һөкмдарын һирси, кини,
Хәзинәси долмуш јенә,

Бәс дејинчә соjмуш Чини...
Император оjанан тәк
Гошун чәкиб кедир ова,
Тез-тез гурур кеф мәчлиси
Jада дүшмүр һеч ел-оба...
...Бу күн Пекин сарајында
Jаныр көjүн улдузлары,
Һөкмдарын гаршысында
Рәгс еләjир Чин гызлары.
Рәггасәләр кедән кими
Тәлхәк кәлиб меjдан ачыр,
Әл-голуну оjнадараг
Ора гачыр, бура гачыр,
Тәбил вурур, jамсылаjыр
Мәчлисдәки адамлары.
Һамы күлүр. Зилләнибдир
Бүтүн көзләр она сары:
Өрдәк кими кәзир тәлхәк
Бахыр сола, бахыр саға.
Ким билмир ки, тәлхәк инди
Баш вәзири гоjур лаға?!
Һөкмдарын горхусундан
Динә билмир, күлүр вәзир,
Нә еләсин, чарә нәдир,
Өз ишини билир вәзир.
Өз һалына күлүр өзү,
Һөкмдарса гәһ-гәһ чәкир,
Кәлләсинә чыхыр көзү.
Нә олду бәс?
Бүтүн сарај сусду бирдән,
Кәсилди сәс?!

Сәбәб нәдир бу һеjрәтә:
Jохса сарај адамындан
Әл атан вар хәjанәтә?!
Бәлкә дүшмән ордулары
Кәлир jенә Чинә сары?!
Нә хәбәрлә кәлмиш көрән
Бу мәчлисә вахтсыз гонаг?!
Ким билир о нә дејәчәк,
Көрән кимдән данышачаг?!.
Һөкмдарын һүзурунда
Дајанмышдыр гоча чинли,
Көзләр гыjыг, алын енли,
Гар кимидир сач-саггалы,
Пәжмүрдәдир онун һалы.
— Салам,—деди, баш әjмәди,
Алмадылар бу саламы.
Донду мәчлис, һеjрәт илә
Һөкмдара бахды һамы.
— Нә вар, гоча?! Бир де, кимсән?!
Ким чағырмыш бура сәни.
Jенә нәдир мәчлисимдә
Гоjмурсунуз раһат мәни!..
Дәрдин нәдир, даныш көрәк!
— Һөкмдарым, дарыхма кәл,
Бу сараjа мәни әчәл
Кәтирсә дә бир гулаг ас;
Верәчәjим мәсләһәтдән
Горхма, сәнә зиjан олмаз.
Гәзәбиндән император

Кәмирирди додағыны:
— Гоча! Даныш, диллән көрәк!
Јохса сәнә борчумуз вар?
Нә гәдәрсә, сөјлә верәк!
Гоча јумуб көзләрини
Гашларыны чатды бир ан,
Фикрә кетди, бу сөз гопду
Онун титрәк додағындан:
— Нечә күндүр јол кәлирәм
Гурујубдур ағзым, дилим,
Бир ичим су верин, бары
Мән дәрдими дејә билим.
— Су кәтирин!
Кәтирдиләр.—Ичди гоча,
Тәләсмәдән арам-арам
Сөһбәтинә кечди гоча:
— Дүнја көрмүш бир гочајам,
Јүздән чохдур јашым мәним,
Һеч кәс билмир өмрүм боју
Нәләр чәкмиш башым мәним.
Пекин јаныб дағыланда
Ев-ешијим олду талан,
Боја-баша јетирдијим
Једди оғлум кетди гурбан.
О замандан тәк галмышам,
Дағда-дашда јурд салмышам.
Ахшам-сәһәр динчәлмәдән
Јенә тикир ел Пекини.
Тәдбир көрүн, бир дә кәлиб

Апармасын сел Пекини.
Варкәл едир император...
Көзләрини дөјүр вәзир,
Дајанмышдыр һөкмдарын
Һүзурунда о, мүнтәзир.
— Фикрини де, гоча, тез ол!
Бәсдир нағыл дедин бол-бол!
Ачыг даныш, нә сөзүн вар?!
— Бағышлајын, еј һөкмдар!
Түкәндирдим сәбринизи,
Кефдән гојдум бир ан сизи.
Мәним дәрдим чох бөјүкдүр,
Гоча үчүн ағыр јүкдүр.
Мәним дәрдим—Пекин дәрди...
Мәним дәрдим елин дәрди...
Биз тикирик, јарадырыг,
Дүшмән кәлиб виран едир;
Чинин көзәл шәһәрини
Чалыб чапыр, талан едир.
Чох аналар көзү јашлы,
Чох аналар көксү дағлы;
Чохларынын оғлу, гызы
Әсир кетмиш голу бағлы.
Әлачымыз будур: кәрәк
Бөјүк бир зәнк дүзәлтдирәк.
Чалынанда—онун сәси
Һәр тәрәфә кедиб чатсын.
Хәбәр версин чинлиләрә,
Бүтүн халгы тез оjатсын.
О вахт, билин,

Үзәринә бизим елин
Һүчум чәксә јенә дүшмән,
Бата билмәз Чинә дүшмән!..
Император фикрә кетди,
Ким билир нә хәјал етди,
Деди:—Гоча! Тәдбириндән
Инан ки, чох разыјам мән.
Бундан өтрү нә дејирсән
Биз һазырыг, истә, верәк.
Мәчлисими поздуғунчун
Сәнә чәза верәм кәрәк!

Мәғрур гоча күлүмсәди,
Һөкмдара белә деди:
— Сиздән һеч нә истәмирәм..
Арзум будур мәним анчаг:
Пекин зәнки тез дүзәлсин,
Чапылмајаг, таланмајаг.

IV

Император елчиләри
Ахтардылар бүтүн Чини.
Тез сараја кәтирдиләр
Чен адлы бир дәмирчини.
— Дејирләр ки, сән ән јахшы
Сәнәткарсан бу өлкәдә,
Билмәк олмаз, јер үзүндә
Бәрабәрин јох бәлкә дә.
Кәрәк бир зәнк дүзәлдәсән
Һеч олмасын тајы онун,
Чалынанда һәр тәрәфдә
Ешидилсин һајы онун.
Јазыг киши заңбаг кими
Титрәјирди горхусундан:
Билирди ки, белә зәнкин
Дүзәлмәси дејил асан.
Әсә-әсә дилләнди Чен:
— Еј тачидар!
Бир сөзүм вар
Зәнкдән өтрү чохлу гызыл,
Күмүш, дәмир, мис кәрәкдир:
Онлары ким верәчәкдир?

— Хәзинәмдән алачагсан.
— Һөкмдарым, бәс мөһләти?
— Гуртар даһа сөз-сөһбәти!
Ешит, дүз бир аҗа кәрәк
Һазыр олсун дедиҗим зәнк.
Тез дүзәлтсән, истәдиҗин
Һәдиҗҗәни алачагсан,
Сөзүмүздән гачсан әкәр
Пәләнкә җем олачагсан!
Нәсә демәк истәди Чен,
Үрәҗини о сөз дәлди,
Горхусундан данышмады,
Дәрд ичиндә евә кәлди.

V

Пекинин лап кәнарында
Балача бир дахма вар.
Күләкләрдән сахлар ону
Гол-будаглы ағачлар.
Бурда көзәл бир гыз олур.
Күнә деҗир: чыхма сән.
Аҗа деҗир: мән баханда
Пәнчәрәдән, бахма сән...
Дүз демәдим, аҗла, күнлә
Иши җохдур бу гызын.
Атасына көмәк едир,
Иши чохдур бу гызын.
Күнәшин сон шәфәгләри
Көј үзүндә сөнәндә,
Дәмирчи Чен җорғун-арғын

Ишдән евә дөнәндә
Бир ана тәк атасына
Голларыны ачыр гыз,
Бир көрпә тәк атасынын
Гучағына гачыр гыз.
...Инди дурмуш гапыда тәк,
Сјао-Лин дарыхыр чох.
Јоллар узун, ахшам дүшүр,
Атасындан хәбәр јох.
«Һарда галды? Нијә кәлмир?
Көрән нә вар башында?»
Гыз тәсәлли тапыр анчаг
Көзләринин јашында.
«Бәлкә онун өлүмүнә
Гәрар вермиш һөкмдар?»
Јазыг гызын үрәјини
Дидир мин чүр ағрылар.
Көз јашыны дүрданә тәк
Сәпә-сәпә јоллара,
Дәрд әлиндән баш көтүрүб
Һара гачыр гыз, һара?!

О дејилми ахтардығы:
Даш үстүндә әјләшән,
Дәрин фикир дәрјасында
Далғаларла әлләшән?!

— Одур, одур!
Гачыб бирдән гучаглајыр
Атасынын бојнуну,

Елә бил ки, итирибмиш,
Инди тапыбдыр ону.

Өвладыны һәр көрәндә
Севинәрди дәмирчи.
Өз ағыллы гызы илә
Өјүнәрди дәмирчи.
О, бәс инди нијә динмир,
Санки көрмүр гызыны,
Елә бил ки, лал олмушдур,
Ача билмир ағзыны.

— Нә олмушдур, даныш ата?!
Кәл кизләтмә, сөјлә бир,
Дәрдини де, билим нә вар,
Гызын ки, өлмәјибдир!

Чен данышды әһвалаты,
Бир аһ чәкди дәриндән.
Урәјинә сыхыб гызы,
Јаш төкдү көзләриндән.

Деди:—Гызым, ағлым кәсмир
Елә бир зәнк дүзәлә,
Горхурам ки, тәк галасан,
Әлин мәндән үзүлә.

— Ағлама сән! Көзүм гурбан
Көзләринин јашына,
Кечә-күндүз пәрванә тәк
Доланарам башына.

Тәк гојмарам сәни дарда,
Нә тапшырсан еләрәм,
Нә вахт десән, ата, сәнин
Көмәјинә кәләрәм.

Горхма ата! Лап бу күндән
Кәл башлајаг ишә биз.
Гој бу јолда олмасын һеч
Күндүзүмүз, кечәмиз!

Ата дуруб гулаг асды
Гызын һәр бир сөзүнә,
Елә бил ки, ишыг кәлди
Нуру кетмиш көзүнә.

VI

Сјао-Лин атасыјла
Хәзинәјә кирәндә,
Гызыл, күмүш јығылмыш

Отаглары көрәндә
Елә билди дүшүбдүр
Нағыллар аләминә,
Елә билди дүнјаны
Верибләр јохсул Ченә.

Атасынын јанынча
Кәздикчә отаг-отаг,
Сјао-Лин севинирди
Гәлбиндә бөјүк мараг.

Бәләдчилик едирди
Сарај хәзинәдары,

О, санки һөкмдарла
Бөлмүшдү бүтүн вары.

Әјниндәки әбанын
Сүрүндүкчә әтәји,
Чох дартырды өзүнү
Бу хәзинә көпәји.

О, тез-тез бојланырды
Һеј солуна, сағына.
Һәрдән сығал верирди
Саггалына, бығына.

Отаглардан биријндә
Дајанды хәзинәдар,
Деди:—Зәнкчүн һәр шеји
Бурдан көтүрмәк олар.

Бура бөјүк бир отаг...
Гызыл, күмүш јығылыб
Һәр күнчә галаг-галаг.

Чыхыб кетди бәләдчи.
Ченин, гызын јанында
Галды тәкчә көзәтчи.

Көзәтчи бәрк дарыхды,
Бир хејли варкәл етди,
Әснәди, мүркүләди,
Ширин јухуја кетди.

— Бу ниҹә бүрда јатды,
Јери јохдур көрәсән?!
— Динмә, ишини көр сән!

— Јәгин горхурлар ки, биз
Бирдән олуб әждаһа
Гызыллары ударыг,
Бунлара галмаз даһа!
— Јерин дә гулағы вар,
Динмә, данышма, бала!

Хорултудан хәзинә
Титрәјирди аз гала.
Көзәтчи өз сәсинә
Дик атылды јухудан,
Тез апарды әлини
Хәнчәринә горхудан.

Бир дәмирчи, бир дә гыз
Көрүнәндә көзүнә,
Көзәтчи дилхор олду,
Дејинди өз-өзүнә:
— Бир ахмағын учундан
Кәләҹә дүшдүк јаман!

Бајагдан көзәтчиҹә
Әсла мәһәл гојмајан
Атаны да, гызы да
Мараг көтүрдү бу ан.
— О кимдир, о нәчидир?
Көзәтчидирми о да?
— Јох, јох, гоча кишидир.
Дејирләр ки, јухуда

Көрүбдүр јекә бир зәнк,
Дуруб, кәлиб сараја,
Һөкмдары едиб дәнк.
Салыб сизи бу күнә,
Өмрүнүн ахырында
Дүшүб зиндан күнчүнә.

Көзәтчи чох данышды
Мачал вермәди Ченә,
Данышдыгча әснәди,
Јухуја кетди јенә...

Атајла гыз бурада
Ишләди дүз ики күн;
Нечә чүрә, нечә рәнк
Метал сечди зәнк үчүн.

Әмр еләди һөкмдар:
Гошун дүзүлдү сәф-сәф,
Чохлу метал дашынды
Ченин евинә тәрәф.

VII

Евләринин лап јанында
Күрә һөрдү дәмирчи.
Металлары әритмәкчүн
Чох иш көрдү дәмирчи.

Зәнкдән өтрү күндүзүнү
Кечәсинә гатды о.
Јоруланда күрәнин лап
Јанындача јатды о.

Бир кечә Чен јатан заман
Ојаг галды гызы тәк,
Горху кәлди она ајаз,
Зүлмәт кечә, сәрт күләк.

Күләк она уғулдады:
«Сән дә кет јат, сојугдур».
Үрәјиндән бир сәс кәлди:
«Јалан дејир, ојаг дур!»

Гулағына пычылдады,
Хышылдады будаглар:
«Ојаг галма, кет сән дә јат,
Чохдан јатмыш ушаглар!»

Ағачларын дедијини
Тәкрар етди гаранлыг,

Гыз үшүдү, јумду бәрк-бәрк
Көзләрини бир анлыг.

О јатмады, гова билди
Көзләриндән јухуну,
Јахынына бурахмады
О гочаг гыз горхуну.

Одун гоjду күрәдәки
Газанларын алтына,
Аз галды ки, алов галхсын
Көjүн jедди гатына.

Ишыг дүшдү әтрафына
Фәрәһләнди Сjао-Лин,
Газанлара баха-баха
Охуду өз шәргисин:

Әриjин тез, гызылым,
Әриjин, өз гызылым.
Гулаг асын сөзүнә
Бу дәмирчи гызынын,
Әриjин тез, гызылым!

Әриjин тез, күмүшүм,
Әриjин, өз күмүшүм.
Јуху кетмир көзүмә,
Гачды ширин күлүшүм,
Әриjин тез, күмүшүм!

Әриjин тез, дәмирим,
Әриjин, өз дәмирим.

Мән дәмирчи гызыjам,
Ешидин, будур әмрим:
Әриjин тез, дәмирим!

Сjао-Линин һәзин сәси
Атасыны ojатды,
Дәмирчи Чен өз сәсини
Гызын сәсинә гатды.

Сәһәрә лап аз галырды,
Сөкүлүрдү дан jери.
Ачылырды көjүн үзү,
Гачырды зүлмәт кери.

— Даһа вахтдыр, көзләмәjәк!
Кәл, көмәк ет, Сjао-Лин!
— Ата, кәлдим, үрәкли ол,
Титрәмәсин әлләрин!

Илләр гәдәр ағыр кечди
Дәмирчинин һәр аны,
Елә бил ки, о, чиjниндә
Тәк галдырды дүнjаны.

— Бах, бу да зәнк! Пекин зәнки!
Көр нечә дә гәшәнкдир!
Дәмирчинин,
Бүтүн Чинин
Үмидкаһы бу зәнкдир!

Санки бирдән булуд кәлди,
Көjүн үзү тутулду,

Чен јенә дә дәрдә батды,
Көрән она нә олду?

— Зәнк чатлајыб бир јеринднән,
Һәдәр кедиб зәһмәтим!
Бәс нә едим, сән де, гызым?
Галмајыб һеч тагәтим.

— Сәнин јорғун голларына
Гурбан олум, ата, мән,
Әлач јохдур, зәнки әрит,
Бир дә дүзәлт тәзәдән.

Үч күн метал әритди Чен,
Үч күн очаг галады,
Өмрүнүн үч кечәсини
Күндүзүнә чалады.

Әсә-әсә, горха-горха
Тәзәдән төкдү зәнки,
Бу дәфә дә тутулду Чен,
Јенә дә гачды рәнки.

Елә бил ки, үрәјини
Мәнкәнәдә сыхдылар,
Елә бил ки, дағ башындан
Чени јерә јыхдылар.

Ики јердән чатламышды
Бу дәфә метал нәһәнк,

Дәмирчи Чен ағлајырды
Дүзәлмирди даһа зәнк.

— Ата, кет јат, динчәл бир аз,
Үмидини үзмә сән,
Мөһләтинә беш күн галыр,
Зәнки бир дә төкәрсән.

VIII

Атасы јатан кими
Сјао-Лин јола дүшдү,
Аја салам јетирди,
Улдузларла көрүшдү.
Кечәнин сәрин јели
Сачларында ојнады,
Өпдү јанағларындан,
Һа өпдүсә доймады.
Пекин һәјәтләриндә
Банлајанда хорузлар,
Көј үзүндә сөнәндә
Ахырынчы улдузлар,
Сјао-Лин јорғун-арғын
Кәлиб зиндана чатды,
Гапыда хор-хор јатан
Көзәтчини ојатды.

Севинди ки, онунла
Хәзинәдән танышдыр,
Зиндана нәдән өтрү
Кәлдијини данышды.

Чох јалварды, јахарды
Дүшдү ајагларына:
Көзәтчи рәһмә кәлди,
Ичазә верди она.

Гыз мәһбәсә кирәндә
Ахышырды ичәри
Балача пәнчәрәдән
Күнүн илк шәфәгләри.

Елә бил ки, бурда јас
Сахламышды диварлар,
Елә бил ки, дојунча
Ағламышды диварлар.

Бир күнчдә гоча чинли
Инләјирди арамсыз,
Мәһбәсдә чан верирди
О, кимсәсиз, адамсыз.

Ортасында мәһбәсин
Гулағыны шәкләјиб
Дајанмышды сичовул,
Санки гоча мәһбуса
О, чәкирди гаравул

Гапы ачылан кими
Гызы көрүб әкилди:
Гујруғуну сүрүјүб
Јувасына чәкилди.

Сјао-Лин гоча илә
Саламлашды, көрүшдү,
Јатағынын башында
Диз чөкүб, јерә дүшдү.

Унудуб өз дәрдини,
Атасынын һалыны,
Сорушду меһрибан гыз
Гочанын әһвалыны.

Көзләри гәмли гоча,
Дәрдли, вәрәмли гоча,
Бир аз далыб хәјала
Сјао-Линдән сорушду:
— Де, сән кимсән, ај бала?
Зиндан һара, сән һара?

Һөкмдар әмр едиб ки,
Һеч кәс кәлмәсин бура.
Бурда көрсәләр сәни,
Кедиб императора
Нишан версәләр сәни,
Көјәрчин гыз, инан ки,
Сәни мәнә гатарлар,
Бизи ач пәләнкләрин
Пәнчәсинә атарлар.
Мәһбәси тәрк ет, гызым,
Бурдан тез чых, кет, гызым.
Долухсунду Сјао-Лин,
О балача көјәрчин,
Тәрпәнмәди јериндән,
Бир аһ чәкди дәриндән.
Каһ сөндү, каһ алышды,
Гоча чинлијә бир-бир
Дәрдләрини данышды.

Зәнкдән хәбәр тутанда
Татәтә кәлди гоча,
Һәсир дөшәкчә үстә
Бир аз дикәлди гоча.
Деди:—Ајдан чох олар
Бу даш гәфәсдәјәм мән.
Өмрүмү вурдум баша,
Ахыр нәфәсдәјәм мән.
Атана чох-чох салам
Апар, мећрибан гызым.
Деди: о зәнки төкмәк

Дејилдир асан, гызым.
Кәрәк Пекин зәнкини
Инсан ганы бәркидә,
Кәрәк бир Чин өвлады
Зәнк үчүн гурбан кедә.
Атана де, лап бу күн
Һазырам чандан кечим,
Гурбан кедим зәнк үчүн.
Де ки, зәнк дүзәлмәсә,
Дүшмәнләр дөрд тәрәфдән
Чинә басгын едәндә
Онун сәси кәлмәсә,
Ојанмаса бүтүн Чин,

Ели севән оғул, ғыз—
Виран галар өлкәмиз,
Батар јаса халғымыз...
Гоча сусду бир анлыг
Долухсуңду көзләри,
Сјао-Линә бу олду
Онун ахыр сөзләри:
— Кет, ғызым, тез кет, ғызым,
Мәһбәси тәрк ет, ғызым!

IX

Јоллар узун, һава бүркү
Сјао гачыр тәнкнәфәс,
Кәсилмәјир гулағындан
Ешитдијн таныш сәс:

«Кәрәк Пекин зәнкини
Инсан ганы бәркидә,
Кәрәк бир Чин өвлады
Зәнк үчүн гурбан кедә».

Сачлар өртүр үз-көзүнү,
Сјао гачыр тәнкнәфәс,
Хәјалындан кетмир бир ан
Нә гоча, нә дә мәһбәс.

Сјао-Лини һәр ким көрүр
Ону дәли зәнн едир:
Көрән һара гачыр бу ғыз?
Бу көркәм, бу һал нәдир?

Аман! Нәдир Сјао-Линин
Көзләриндәки дәһшәт?
Ону белә көрмәмишик,
Дејин, нәдир бу һалət?!

Көј үзүндә шаһин көрмүш
Көјәрчиндир елә бил,
Јох, о өзү шаһин олмуш,
Даһа көјәрчин дејил!

Гыз јүјүрүр, јүјүрдүкчә
Аловланыр синәси,
Гыз јүјүрүр гулағында
Гоча мәһбусун сәси:

«Кәрәк Пекин зәнкини
Инсан ганы бәркидә,
Кәрәк бир Чин өвлады
Зәнк үчүн гурбан кедә».

Евләринә чатыб дурур,
Даһа кетмир ајағы;
Көзләриндә горху кәзир,
Күлүмсәјир додағы.
Елә бил ки, Сјао-Линим
Јухусундан ојаныр,
Булуд өртән ај јанағы
Бирдән нура бојаныр...

X

Лап тәзәчә ојанмышдыр
Дәмирчи Чен јухудан.

Һазырлашыр зәнки төксүн,
Јазыг әсир горхудан.

Нә едәчәк зәнк чатласа?
Нә кәләчәк әлиндән?
Јәгин јазыг дәмирчини
Асачаглар дилиндән?!

Ата бахыр баласына,
Көзләриндә суаллар.
Сјао дујур... Атасынын
Дүнја бојда дәрди вар..

Данышсынмы атасына
Мәһбәсдәки сөһбәти?!
Сөјләсинми о гочанын
Вердији мәсләһәти?!

Сјао сусур, көзләрини
Јумараг биһуш кими,
Хәјалында сејрә чыхыр
Вәтәни бир гуш кими.

Ганад чалыр доғма, көзәл
Чин дағлары башында,
Јоруланда динчин алыр
Булагларын башында.

Дәрәләрин, зәмиләрин
Үзәриндә сүзүр о.

Jелкән ачыр Хуанхедә,
Jантсзы чајда үзүр о.
Һара кедир зәһмәт чәкән
Чинлиләрә раст олур,
Тохум әкән.
Евләр тикән
Инсанларла дост олур.
Көрпәсинә лајла дејән
Аналара бахыр о,
Чәмәнләрдән чичәк дәриб
Бешикләрә тахыр о.
Кәлир бирдән гулағына
Чаванларын нәғмәси,
Гырыр бу дәм о нәғмәни
Пекин зәнкинин сәси:
Дүшмән кәлир ојан, Чин!
Силаһлан, бәрк дајан, Чин!

Бу сәс кәзир бүтүн Чини
Габаға елләр чыхыр,
Дүшмәнләрин јолу үстә
Кечилмәз селләр чыхыр...

Хәјалындан ајылыр гыз,
Нәдән јашармыш көзү?!
Сәбәбини сорушмајын,
Бәлкә билмир һеч өзү?!

Дәмирчи Чен одун гојур
Күрәләрин алтына,

Јенә галхыр алов, түстү
Көјүн једди гатына.
Елә бу ан
Јаҗынараг атасындан
Дивар үстә чыхыр гыз,
Әтрафына бахыр гыз.
— Чан ата, әфв ет мәни,
Кимсәсиз гоҗдум сәни!

Бәрк-бәрк јумуб көзүнү,
Бирчә анда өзүнү
Гаҗнар чәнә атыр гыз,
Арзусуна чатыр гыз.
Чен ешидиб пычылтыны
Тез сычраҗыр јериндән.
Даһа кечдир... Гыз кетмишдир
Атанын әлләриндән.
Бајаг гаҗнаҗан метал,
Надинч бир ушаг кими
Чошуб оҗнаҗан метал
Даһа динмир, лал олур,
Јеканә тәк баласы
Дәмирчинин көзүндә
Дөнүб бир хәҗал олур.
Ата дәрди бөјүкдүр,
Зәнки төкүб ағлаҗыр,
Јадикар зәнк өнүндә
О, диз чөкүб ағлаҗыр...
Хәбәр кедир сараҗа,
Чар чәкилир Пекинә,

Дилдән-дилә долашыб,
Елдән-елә долашыб
Хәбәр јајылыр Чинә.
Кәлир зәнки көрмәјә
Ахын-ахын чинлиләр,
Узаг, јахын чинлиләр.

Пекин зәнкиндән өтрү
Кениш мејдан дүзәлмиш,
Император гошунла
Өзү дә бура кәлмиш.
Күнәшдән пар-пар јаныр
Зәнк үстүндә нахышлар.
Дәмирчијә зилләниб

Һәр тәрәфдән бахышлар..
Танымаг олмур Чени,
Тамам дәјишмиш һалы,
Алны, үзү гырышмыш,
Ағармыш сач-саггалы.
Тәк гызының өлүмү
Белини бүкмүш онун,
Кәдәр долу көзләри
Чухура чөкмүш онун.
Елин адәти илә
Зәнки һамыдан габаг
Чен чалыр, Чен диндирир
Өвладыны анараг.
Одур, гызын сәсидир
Зәнкин сәси ичиндә.
Бу сәс кәзиб долашыр
Сјао-Линин вәтәни,
Бөјүк вәтәни Чиндә,
Дејир:—Ојан, ојан, Чин!
Дүшмән басгын едәндә
Вер синәни габаға,
Мөһкәм дајан, дајан, Чин!

Епилог

Дејирләр ки, та гәдимдән
Бир зәнк галмыш Пекиндә,
Дејирләр ки, чох әзиздир,
Мүгәддәсдир о, Чиндә.

Гучагламыш дөврәсини
Әждаһалы нахышлар,
Гәдим зәнкә кар етмәмиш
Сәрт күләкләр, јағышлар.
Бөјүк Чиндә,
Ел ичиндә
Пекин зәнки һаггында вар
Әфсанәләр, нағыллар.

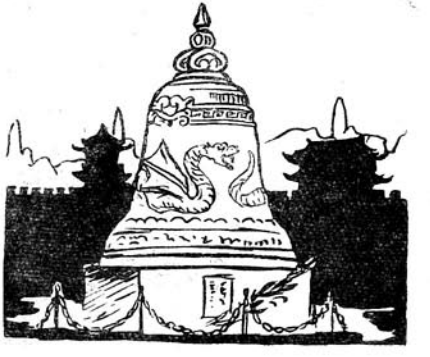

Алиев Теймур (Элчин) Сулейман-оглы

ПОСЛУШАЙТЕ, РАССКАЖУ...

ПОЭМЫ

(*на азербайджанском языке*)

Редактору *Илдар Тапдыг*
Бədии редактору *Ј. Ағајев*
Техн. редактору *В. Аладјева*
Корректору *Л. Балајева*

Чапа имзаланмыш 24/IX 1959-чу ил. Форматы 60×84 $^{1}/_{16}$—2,1=3,4 ч. в. һесаб, нəшр. в. 4. ФГ 14651. Тиражы 10000. Сифариш 331. Гиймəти 1 ман. 50 гəп. Ушагэнчнəшр Бакы, Фиолетов күчəси, 8.

Азəрбајчан ССР Мəдəнијјət Назирлијинин «Гызыл Шərг» мəтбəəси. Бакы, Һəзи Асланов күчəси, 80.

1 ман. 50 гэп.

1959
553

1959

553